

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію Любезнікова Дмитра Олексійовича
«Досудове відшкодування заподіяної шкоди кримінальним
правопорушенням»,
подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертації.

Побудова правової держави передбачає створення ефективного механізму захисту порушених кримінально караними діями прав фізичних та юридичних осіб на досудовому розслідуванні. Конституція України покладає на державу обов'язок визнання, дотримання та гарантій захисту прав і свобод людини, забезпечення потерпілим від проступків і злочинів доступу до правосуддя та відшкодування завданих збитків. Тож, крім встановлення винуватості особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та призначення покарання, до завдань кримінального провадження входить також усунення наслідків кримінального правопорушення, зокрема пов'язаних з порушенням майнових прав фізичних та юридичних осіб. Крім того, відшкодуванню підлягає також заподіяння фізичній особі кримінальним правопорушенням моральної шкоди. Але, нажаль, у наш час, існує цілий комплекс проблем, пов'язаних фактичним відшкодуванням шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, який полягає у: необґрунтованих відмовах у прийнятті позову, суперечливості судових рішень з аналогічних питань стягнення матеріальної шкоди, необ'єктивності оцінки сум стягнення моральної шкоди, несвоєчасного виконання судових рішень, необґрунтованого припинення виконавчого провадження. Тож, даний факт є незаперечним і вимагає перегляду існуючих підходів до створення механізму регулювання цієї сфери діяльності на рівні держави та правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування у кримінальному провадженні

Наукова публіцистика, слідчо-судова практика, кількісні показники, свідчать про те, що останнім часом виникає нагальна необхідність як в удосконаленні механізму досудового відшкодування заподіяної шкоди кримінальним правопорушенням, так і в удосконаленні діяльності уповноважених осіб та

правоохоронних органів у сфері досудового відшкодування шкоди, завданої вчиненням протиправних діянь.

З огляду на те, що автором пропонується комплекс рекомендації та пропозицій, спрямованих на покращення механізму досудового відшкодування шкоди, заподіяної вчиненням кримінального правопорушення та удосконалення діяльності уповноважених осіб у сфері досудового відшкодування шкоди, завданої вчиненням кримінальних правопорушень, що викликає значні труднощі в практичній діяльності, запропонована тема дисертації є актуальною як з теоретичної, так і з практичної точок зору.

Наукова новизна результатів дослідження.

Низка сформульованих у дисертації положень, висновків і рекомендацій характеризуються ознаками новизни і є належним внеском у наукове забезпечення організації досудового відшкодування шкоди, заподіяної вчиненням кримінального правопорушення.

У дисертації пропонується ряд нових, концептуальних у теоретичному плані і важливих у практичному відношенні пропозицій, а саме:

вперше:

– дано авторське поняття «відшкодування шкоди у кримінальному провадженні», «кримінальний процесуальний захист прав осіб, які постраждали від кримінального правопорушення», «способи поновлення права власності, спричиненого вчиненням кримінального правопорушення»;

– змодельовано науково обґрунтований алгоритм дій, який складається з розроблених пропозицій, що дозволяють підвищити ефективність діяльності посадових осіб, які здійснюють досудове розслідування щодо забезпечення досудового відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

– розроблено ефективний механізм регулювання діяльності інших учасників кримінального провадження у сфері досудового відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

– обґрунтовано класифікацію форм компенсації шкоди у кримінальному провадженні, згідно з якою формами компенсації є цивільний позов, реституція та добровільне відшкодування шкоди, завданої злочином чи проступком;

– запропоновано створити державні компенсаційні фонди для виплати компенсацій потерпілим від кримінальних правопорушень, якщо неможливо стягнути суми компенсацій звичайним способом (відповідно до положень Європейської конвенції про компенсацію для жертв насильницьких злочинів). Подальше стягнення виплачених сум пропонується здійснювати регресом із засуджених;

– елементами наукової новизни виступають і запропоновані зміни та доповнення до Кримінального процесуального кодексу України, у частині правового регулювання питань відшкодування збитків, заподіяних злочином чи проступком;

удосконалено:

– наукове положення щодо теоретичних основ досудового відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

– особливі правила визначення характеру та розміру досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням;

– рекомендації щодо способів і форм досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями (міжнародний досвід);

– положення, що регулюють порядок та умови досудового відшкодування шкоди та дії учасників кримінального провадження, спрямовані на реалізацію алгоритму дій щодо забезпечення такого відшкодування шкоди;

дістали подальшого розвитку:

– перспективи законодавчого включення понять «фізична шкода», «майнова шкода» та «моральна шкода» до чинного Кримінального процесуального кодексу України;

– наукові підходи до елементарного складу правового інституту відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, у тому числі до

об'єкта, який включає понятійний апарат, а також зазначення конкретних видів шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, критеріїв її розмежування та оцінки; суб'єктів відшкодування шкоди під час досудового розслідування; порядок відшкодування шкоди, тобто сукупність процесуальних засобів, які доповнюють один одного і використовуються під час досудового розслідування уповноваженими особами (цивільний позов, кримінальне процесуальне відшкодування, забезпечення добровільного відшкодування шкоди);

– висновок про те, що при внесенні змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України доцільно враховувати важливу умову забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, яка закріплена в кримінальному процесуальному законодавстві більшості розвинених країн світу – реальне скорочення часового проміжку між фактом заподіяння шкоди кримінальним правопорушенням та її реальним відшкодуванням через створення процесуальної моделі механізмів компенсації у разі правових гарантій;

– встановлення особливого значення добровільного відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, як умови можливості звільнення від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Автор дисертації запропонував чітке визначення об'єкту, предмету та мети дослідження. Вони є зрозумілими і відповідають завданням, які були поставлені перед здобувачем. У свою чергу, завдання повністю знайшли вирішення у результатах наукового дослідження та публікаціях автора дослідження.

Автор на достатньо високому рівні опанував методологію наукової діяльності. Використовуючи комплекс сучасних загальних та спеціальних методів наукового пізнання. Загальнонаукові методи пізнання дали змогу сформулювати поняття досудового порядку відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. За допомогою системного підходу було розглянуто інститут

відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням в широкому сенсі та досліджено його функціональні та структурні взаємозв'язки. Порівняльно-правовий метод дав змогу всебічно дослідити міжнародно-правові норми та міжнародну практику відшкодування шкоди, завданої протиправними діями. Формально-юридичний метод допоміг висвітлити проблемні ситуації пов'язані з недостатньо ефективною практикою застосування досудового відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Значення результатів дисертаційного дослідження для науки та практики полягає в тому, що рекомендації та пропозиції, сформульовані автором дослідження, спрямовані безпосередньо на вдосконалення законодавчого регулювання діяльності із забезпечення відшкодування шкоди від кримінального правопорушення на досудовому розслідуванні та практики його правозастосування, захисту прав потерпілих, цивільних позивачів, відповідачів за цивільним позовом. Результати дослідження надають можливість вирішення багатьох проблемних питань у сфері досудового відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягають також в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції роблять певний внесок як у теорію кримінального процесу, так й у правозастосовну практику.

Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Любезнікова Дмитра Олексійовича «Досудове відшкодування заподіяної шкоди кримінальним правопорушенням», як самостійного наукового дослідження з актуальної і важливої для науки і практики проблеми.

Не зупиняючись більш детально на загальній позитивній оцінці роботи в цілому, дисертація містить низку дискусійних питань, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення здобувачем:

1. Автором було обрано досить вдалий класичний підхід щодо архітектоніки дисертаційного дослідження, коли в межах 9 підрозділів дисертації було поставлено до виконання 9 завдань дисертаційного дослідження, результати яких

в більшій чи меншій мірі відображено у 9 пунктах Висновків. При цьому вважаємо дещо невиправдано перевантаженою рубрику «наукова новизна», де виокремлено 14 підпунктів, окремі з яких потребують пояснення через неконкретизовані формулювання. Наприклад, серед підпунктів «вперше» здобувач вказує, що ним «розроблено ефективний механізм регулювання діяльності інших учасників кримінального провадження у сфері досудового відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням», при цьому уточнення потребує суб'єктний склад «інших учасників», а також варто було навести конкретний алгоритм, який забезпечить ефективність діяльності щодо відшкодування завданої шкоди.

2. Підсумовуючи підрозділ 3.1 автор вказує, що «в кримінальному праві та інших законах необхідно передбачити окремі способи відновлення майнових прав, порушених в результаті вчинення злочину: можливість прямого відшкодування шкоди, заподіяної злочином, за рахунок коштів державного бюджету за певні категорії злочинів (як це зазвичай практикується в іноземця), а також компенсації за міжнародними договорами». Вважаємо, що ця пропозиція потребує конкретизації щодо 1) законів, в яких варто передбачити відповідні способи відновлення; 2) аргументацію щодо критеріїв виокремлення «певних» категорій злочинів для так званого прямого відшкодування заподіяної шкоди.

3. У підрозділі 3.2, наводячи кримінальні процесуальні способи правового захисту, автор в КПК України пропонує передбачити право суду з власної ініціативи ініціювати питання на етапі судового розгляду про відшкодування збитків, завданих кримінальним правопорушенням. На нашу думку, варто все ж уточнити як така пропозиція співвідноситься із процесуальним статусом суду при здійсненні правосуддя, коли кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання (і відповідно, формулювання) стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України, а суд при цьому, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює

необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

Слід зазначити, що висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не знижують наукової й практичної значущості дисертаційного дослідження Любезнікова Дмитра Олексійовича.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація Любезнікова Дмитра Олексійовича на тему «Досудове відшкодування заподіяної шкоди кримінальним правопорушенням» написана державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. Дисертаційне дослідження містить посилання на використані автором джерела, відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав та академічної доброчесності. Всі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Аналіз змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертантом дотримано і робота Любезнікова Д.О є самостійним монографічним, оригінальним науковим дослідженням. Під час вивчення та аналізу дисертації, наукових публікацій автора дослідження не виявлено фактів порушень академічної доброчесності.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Любезнікова Дмитра Олексійовича на тему «Досудове відшкодування заподіяної шкоди кримінальним правопорушенням», є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для кримінального процесу та вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення відповідних положень законодавства та практики його застосування.

2. Дисертаційна робота Любезнікова Дмитра Олексійовича на тему «Досудове відшкодування заподіяної шкоди кримінальним правопорушенням» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 8 травня 2024 р. № 507), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами і доповненнями від 8 травня 2024 р. № 507), а її автор – Любезніков Дмитро Олексійович на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**Завідувач навчальної лабораторії «Юридична клініка»
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук, доцент**

Любов ОМЕЛЬЧУК